

संस्कृतसामान्यम् ।

उपशास्त्री I

अनिवार्यपत्रम् ।

संस्कृतानुवादः

Page No.:

Date: / /

नाच्यपरिवर्तनम् ।कर्तृवाच्यकर्मवाच्य

अहं मिष्टान्नं खादामि	-	मया मिष्टान्नं खाद्यते ।
आवां शेटिकां खादावः	-	आवाभ्यां शेटिकां खाद्यते ।
वयं पुस्तकानि पठामः	-	अस्मभ्यं पुस्तकानि पठ्यन्ते ।
सीता शेटिकां पचति	-	सीता शेटिका पच्यते ।
अहं गुरुं सेवे	-	मया गुरुः सेव्यते ।
आवां गुरुं सेवावहे	-	आवाभ्यां गुरुः सेव्यते ।
वयं गुरुं सेवामहे	-	अस्मभ्यं गुरुः सेव्यते ।
त्वं गुरुं सेवसे	-	त्वया गुरुः सेव्यते ।
युवां गुरुं सेवेथे	-	युवाभ्यां गुरुः सेव्यते ।
यूयं गुरुं सेवच्चे	-	युष्मानिः गुरुः सेव्यते ।
सः पितरं सेवते	-	तेन पिता सेव्यते ।
तौ पितरं सेवेते	-	ताभ्यां पिता सेव्यते ।
ते पितरं सेवन्ते	-	तैः पिता सेव्यते ।
सः पितरं असेवत	-	तेन पिता सेवितः ।
रामः पुस्तकं पठेत्	-	रामेण पुस्तकं पठितव्यम् ।
ते जनाः अत्र दद्यास्थान्ति	-	तैः जनैः अत्र दद्यातव्यम् ।
यूयं तत्र श्वः गमिष्यथ	-	युष्मानिः तत्र श्वः गन्तव्यम् ।
अहं पत्रं अलिखम्	-	मया पत्रं लिखितम् ।
अहं पत्राणि अलिखम्	-	मया पत्राणि लिखितानि ।
वयं पत्राणि अलिखाम	-	अस्मभ्यः पत्राणि लिखितानि ।
आवां पत्राणि अलिखाव	-	आवाभ्यां पत्राणि लिखितानि ।
आवां पत्रे अलिखाव	-	आवाभ्यां पत्रे लिखिते ।
रामः पुस्तकं पठितवान्	-	रामेण पुस्तकं पठितम् ।

13-09-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा, (सं० प्राचार्यः)

राधा-उमाकान्त संस्कृत महावि० सुखसेना,
पुरीगाँव ।

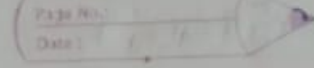
संस्कृतसामान्यम् ।

उपशास्त्री II

13-09-2020

अत्रितार्थपत्रम् ।

चातुरूपम् ।

अस् - होना

लकार	पुरुष	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
<u>लट् -</u> वर्तमाने ।	प्रथम पुं०	अस्ति	स्तः	सन्ति
	मध्यम पुं०	असि	स्थः	स्थ
	उत्तम पुं०	अस्मि	स्वः	स्मः
<u>लोट्</u> (अतुक्त्वा)	प्रथम पुं०	अस्तु	स्ताम्	सन्तु
	मध्यम पुं०	श्चि	स्तम्	स्त
	उत्तम पुं०	अयानि	अयाव	अयाम
<u>लङ्</u> (भूतकाले)	प्रथम पुं०	आसीत्	आस्ताम्	आसन्
	मध्यम पुं०	आसीः	आस्तम्	आस्त
	उत्तम पुं०	आसम्	आस्व	आस्म
<u>विद्यसिङ्गम्</u>	प्रथम पुं०	स्यात्	स्याताम्	स्युः
	मध्यम पुं०	स्याः	स्यातम्	स्यात
	उत्तम पुं०	स्याम्	स्याव	स्याम
<u>लृट्</u> (भविष्यत्)	प्रथम पुं०	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति
	मध्यम पुं०	भविष्यसि	भविष्यथः	भविष्यथ
	उत्तम पुं०	भविष्यामि	भविष्यावः	भविष्यामः

13-09-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा, (सं० प्राचार्यः) ।
राधा उमाकान्त संस्कृत महाविद्यालय, सुखसेना,
पूर्णिमा ।

साहित्यम् ।द्वन्द्वविचारः । 6

Page No.:

Date:

त्रिषुप् (इन्द्रवजा, उपेन्द्रवजा, उपजाति)

त्रिषुप् द्वन्द्व का ही अवान्तर भेद इन्द्रवजा, उपेन्द्रवजा तथा इन दोनों के मेल से बना उपजाति के 14 भेद द्वन्द्वशास्त्र में प्राप्त होते हैं। दयातव्य है कि एक ही जाति के दो वृत्तों के मेल को उपजाति द्वन्द्व कहा जाता है। भिन्न-भिन्न जाति के वृत्तों के मेल को उपजाति द्वन्द्व या वृत्त नहीं कहा जाता है। त्रिषुप् जाति के द्वन्द्व इन्द्रवजा + उपेन्द्रवजा = उपजाति।

इसी प्रकार स्वागता + रघोद्धता = उपजाति।

वंशस्थ + इन्द्रवंशा = उपजाति।

इन्द्रवजा → "स्थादिन्द्रवजा यदि तौ जगौ गः ।"

इन्द्रवजा द्वन्द्व में 11 अक्षर इस क्रम में होते हैं।

तगण, तगण, जगण तथा दो गुरु।

SS	SS	IS	SS
----	----	----	----

इस द्वन्द्व में तीसरा, दश, सातवाँ, नवाँ अक्षर लघु तथा शेष गुरु।

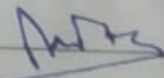
उदाहरण → पादान्त में यति ।

" गौर्धे गिरिं सन्धकरेण च्यूत्वा,
 SS | S S | IS | SS

रुर्धेन्द्रवजाहमिमुक्तवृद्धौ ।
 SS | SS | IS | SS

यो गौकुलं गोपकुलं च सुस्थं,
 SS | SS | IS | SS

चक्रे स नी रक्षतु चक्रपाणिः ॥
 SS | SS | IS | SS

डॉ० निर्मल कुमार झा (सं० प्राचार्य)

रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ ।